Koloniale geschiedenis van België (1840-1885)

1840: Belgische kolonisatiepoging in Abyssinië

Rond 1840 is het keizerrijk Abyssinië een staat die doch onafhankelijk (en ook niet afhankelijk is van een Europese koloniale mogendheid) is maar door interne spanningen niet zo stabiel. De staat bleef geïsoleerd buiten de enkele Europese reizigers die haar bezocht hadden. Hierdoor valt het gebied op in de ogen van de verschillende Europese imperialistische staten die hun koloniale invloedsferen aan het vergroten zijn op dat ogenblik. Ook Leopold I liet zijn oog op het gebied vallen om er een eventuele concessie en handelspost te verwerven in naam van de Belgische staat.

In 1838 kreeg de Belgische consul in Alexandrië de taak om een handelspost op te zetten in Abyssinië, het huidige Ethiopië. Van september 1840 tot oktober 1842 ondernam Eduard Blondeel Van Cuelebroeck een expeditie in deze streek in de richting van de Blauwe Nijl. In de baai van Anfilla (in het hedendaagse Eritrea) ontmoette de expeditie het plaatselijke stamhoofd. Hiermee onderhandelde hij over het afsluiten van een concessie waar de Belgen een handelspost op konden stichten. Als dank voor het afsluiten van deze concessie, schonk de plaatselijke koning Birru Goshu de Belgische diplomaat drie verschillende waardevolle plaatselijke manuscripten. Dit waren de plaatselijke koningskronieken, het plaatselijke wetboek en het heiligenleven van de aartsengel Michael. De drie waardevolle manuscripten die Blondeel had meegekregen raakten op de terugreis verloren.

In ruil verkreeg het stamhoofd een betaling van 7000 Oostenrijkse thalers, 700 Belgische geweren en andere producten die door de Belgische industrie werden geproduceerd. In het verdrag stond vermeld dat de Belgen recht hadden op een concessie op de baai van Anfilla + een gebied dat koning Birru Goshu zou veroveren voor de Belgen. Tot slot verkregen ze het recht om een missie met bijhorende school te stichten. Toen Blondeel in september 1843 terugkeerde naar België, zat de regering Nothomb met de kolonisatiepoging in Guatemala die aan het mislukken was in haar maag. Daarom waren ze niet zo scheutig op verder kolonisatiepogingen. Ook wilde de regering Nothomb de Belgische buurlanden (die koloniale grootmachten waren) niet voor het hoofd stoten. De Belgische kroonprins (die op dat moment senator was van rechtswege) kon in de senaat het debat omtrent volgen. Hij was een grote voorstander van het project.

Begin 1844 was er een bedrijf dat via het verdrag van Blondeel een zetel wilde openen in het gebied. Doch hield het Belgische miniserie van buitenlandse zaken deze deal tegen. Zij redeneerden dat het gebied binnen de Britse koloniale invloedsfeer lag. Vervolgens was de Belgische diplomaat die de plaatselijke expeditie leidde, zelf bereid om een eiland te kopen in de Rode Zee om hierdoor het

bedrijf de kans te geven van daaruit haar activiteiten te lanceren. Zijn broodheren bij het ministerie van buitenlandse verhinderde dit door hem andere opdrachten te geven. Zo werd hij in eerste instantie uitgezonden naar Marokko om vervolgens betrokken te worden bij die andere Belgische kolonisatiepoging in Guatemala. Na uiteindelijk een opdracht in Duitsland te hebben volbracht, probeerde Van Cuelebroeck in 1848 om vernieuwde aandacht te vestigen op zijn verdrag. Doch kende België op dat moment een financiële crisis waardoor er weinig animo was voor zijn project. De regering Nothomb had in 1844 reeds formeel beslist om het afgesloten verdrag in de koelkast te stoppen.

Na 1848 zou Blondeel nog driemaal toe benaderd worden in verband met zijn expeditie die hij in de periode 1840-1842 ondernomen had. De eerste maal door een plaatselijke stamhoofd die hem liet weten via de clerus dat België toestemming had om op zijn grondgebied een kolonie te bouwen, een tweede maal door de hertog van Brabant (de latere Leopold II) en uiteindelijk in 1856 een laatste keer door het hoofd van de plaatselijke katholieke missie Monsigneur Jacobis. Toen Leopold II in 1865 zelf koning werd, had Blondeel zijn Afrikaanse droom laten varen. Hij richtte zijn pijlen op andere gebieden waar hij hoopte om een koloniale concessie uit de brand te slepen ten voordele van België. Al deze pogingen zouden uitdraaien op een mislukking. Het verdrag zelf zou na de laatste pogingen eindigen in de Belgische archieven waar het in de vergetelheid sukkelde.

De vorst met wie de Belgische consul het verdrag sloot, zou later zelf verslagen worden door de Ethiopische keizer Tewodros II bij de slag om Ambu Jebelli in 1854. Hij slaagde er in om de staat te verenigen en door enkele veldtochten te doen de interne spanningen de kop in te drukken. Daar werd Birru Goshu gevangen genomen door de troepen van Tewodros II. 14 jaar later zou hij overlijden in gevangenschap. Van Cuelebroeck zelf zou een rijke diplomatieke carrière uitbouwen. Hij zou betrokken blijven bij het Belgische ministerie van buitenlandse zaken binnen het corps diplomatique.

1841: Kolonisatiepoging in Guatemala

Vanaf de 16de eeuw werd het gebied dat we vandaag kennen als Guatemala gekoloniseerd door Spanje. In 1821 verkreeg het gebied een onafhankelijke status. Doch verliepen de eerste decennia van deze onafhankelijkheid chaotisch. Ze richtten zich daarom tot Britse kolonisatiemaatschappijen met de vraag om hen bij te staan bij de ontwikkeling van het land. In ruil voor hulp, kregen de Britten een concessie toegewezen op het nationale grondgebied. Doch mislukte deze samenwerking door dat de Britse maatschappij failliet ging. De regering van het Amerikaanse land ging daarom op zoek naar een ander land dat hen zou kunnen bijstaan. Ondertussen had Leopold zijn wens geuit dat zijn nieuwbakken België over een kolonie moest beschikken. Het zou in zijn ogen een nieuwe afzetmarkt

vormen voor de groeiende industrie in zijn land en het zou het nodige prestige opbrengen ten opzichte van andere Europese staten. Tot slot zou het ook mogelijk zijn om enkele ongewenste onderdanen te deporteren naar een afgelegen gebied. Hij hield dan ook de markt van de beschikbare gebieden of gebieden wiens kolonisator zijn macht tanende was, in de gaten. Zo kwamen zijn agenten al snel uit op Guatemala. Ze deden het Midden-Amerikaanse land een voorstel.

De concessie van Tomas de Castilla

Om 7 januari 1841 werd de maatschappij ‘Belgische maatschappij voor volksplanting’ opgericht met als doel om de oorspronkelijk aan Londen gestelde vraag tot bijstand, over te nemen. Het oorlogsschip Louise-Marie met aan boord kolonel De Puydt komt op 6 januari 1842 aan in de baai van Santo Tomas. De kolonel had als missie om een geschikt stuk grond te vinden dat gebruikt kan worden voor het stichten van een nederzetting. Documenten uit die tijd tonen aan dat binnen Belgische regeringskringen werd gedacht aan een permanente Belgische aanwezigheid in het gebied.

Op 4 april 1843 keurde het plaatselijke parlement een wet goed die bepaalde dat België een concessie verkreeg in Tomas de Castilla. Een gebied van ongeveer 4000 vierkante kilometer groot. Ze kregen dat in een zogenaamde eeuwig durende concessie. Er woonden zo een 1200 mensen voornamelijk Indianen. Guatemala behield werd de soevereiniteit over dit gebied. Namens de Belgen tekende de ‘Belgische maatschappij voor volksplanting’ (deze maatschappij ontstond bij koninklijk besluit in 1841) het akkoord. Het was een private maatschappij opgericht door de Belgische edelman graaf De Hompesch. Ze stond onder bescherming van diens monarch. Leopold I had als doel om Belgische werklozen en kleine dieven te deporteren naar dit gebied (zoals de mode was bij Europese landen in die tijd). Op deze manier konden ze het gebied bevolken en was België van hun last verlost. Er werd onder deze bevolkingsgroep actief propaganda gevoerd door de maatschappij.

Guatemala hoopte op deze manier om met Belgische steun een weg te kunnen aanleggen tussen de kust en de hoofdstad. Op dat moment waren ze voor hun invoer aangewezen op het door de Engelsen gedomineerde Belize. Binnen de Belgische regering gingen er stemmen op om de effectieve heerser te worden over het gebied in plaats van Guatemala. Dit was echter in strijd met de toen heersende doctrine van de Verenigde Staten die kolonisatie op het Amerikaanse continent bemoeilijkte. Des ondanks werden er in 1843 en 1844 honderden Belgen naar het gebied overgebracht. Daar werd hen de hemel op aarde beloofd. Deze mensen waren vooral afkomstig uit Oost-Vlaanderen. Meer bepaald uit de regio van Gent. De propagandamachine was vooral daar actief.

Het vertrek van de eerste kolonisten

In maart 1843 speelden twee fanfares op de kaaien van Antwerpen voor de afvaart

van de schepen ‘Theodore’ en ‘Ville de Bruxelles’. In Oostende lag er nog een schip met mensen aan boord die net zoals de twee Antwerpse schepen bestemming Guatemala hadden. In totaal waren er 79 mensen aan boord die de eerste pioniers zouden worden om de Belgische concessie te bevolken. Na een zeereis van twee maanden kwamen de mensen aan op hun eindbestemming. In het midden van een tropische regenbui werden ze aan land gezet in een open gekapt stuk oerwoud. Aldaar gingen ze aan de slag om hun eerste onderkomens te bouwen.

Een oud Gents volksliedje omschrijft de gedachten van de Vlamingen die deelnamen aan het project. Aan hen werd voorgesteld dat ze zouden verhuizen naar het paradijs.

Wie goat er mee noar Verapas?
Doar moete wij niet wirke
Eten en drenke op eu gemak,
Sloape gelijk een virke

De leider van de eerste kolonisten, Pierre Simon was tijdens de zeereis gestorven. Zijn plaats werd ingenomen door diens plaatsvervanger kapitein Philippot. Doch mistte deze man de capaciteiten om de concessie te leiden. Zo was er al snel een voedseltekort en gleed de kolonie af in chaos. De koloniale maatschappij probeerde om het tij alsnog te keren door een nieuwe overste aan te stellen. Deze deed een poging om met een ijzeren discipline de orde te herstellen en zo de concessie te redden. Doch had deze aanpak een averechts effect. Ongenoegen en honger bleven de nederzetting teisteren tot het einde van haar bestaan. Door bovengenoemd financieel wanbeheer en grootsheidswaanzin van de maatschappij, zou het project uitlopen op een fiasco. Tropische ziektes maakten verschillende doden onder de kolonisten die ondervoed waren en hun plan moesten trekken. Zij trokken daarop op hun beurt naar de hoofdstad van het land. Een klein gedeelte van de mensen keerden terug naar België. Na 11 jaar werd de concessie stopgezet (1854). De edelman die de koloniale maatschappij had opgericht, werd voor de rechtbank veroordeeld omwille van zijn wanbeheer. Het was het einde van de eerste effectieve Belgische kolonisatiepoging.

1848: Belgische kolonisatiepoging in West-Afrika

Sinds jaren hadden Belgische kooplieden contacten met inheemse Afrikaanse volkeren in West-Afrika. Ze hadden meer bepaald interessante handelsrelaties in het huidige Senegal en Zambia. Frederick Knudsen, een Scandinavische zeekapitein was sinds 1845 werkzaam in het gebied. Hij werkte in dienst van een Antwerpse rederij. Toen Leopold I zijn plannen in Amerika mislukt waren, richtte

hij zijn pijlen op Afrika. Dan leek het gebied waar de Belgen zo een goede handelscontacten hadden de meest aangewezen plaats om over te gaan tot het stichten van een handelspost. Het gebied was vrij weinig gekoloniseerd. De Fransen, Portugezen en de Britten hadden er hooguit enkele handelsposten. Leopold I gaf Knudsen al snel opdracht om een expeditie op te zetten om het gebied te verkennen. Deze expeditie had als resultaat dat er stamhoofden werden gevonden die bereid waren om een verbintenis met de Belgen aan te gaan.

Na de expeditie van Knudsen, zond Leopold een officiële Belgische delegatie naar de streek. De schoener Louise-Marie vertrok in december 1847 in de haven van Antwerpen met als bestemming de West-Afrikaanse kust. Op 11 januari 1848 doet er zich een incident voor. Voor een Frans eiland ter hoogte van de Senegalese kust, maakt het oorlogsschip zich niet kenbaar ten opzichte van Franse oorlogsbodems. Dit eskader had gelukkig voor de Belgen snel door dat het niet ging om een vijandig vaartuig. Er werd niet geschoten. De schoener kon haar koers vervolgens om vervolgens een plek te zoeken die geschikt leek voor het stichten van een handelspost na een passage langs Dakar om vers drinkwater in te slaan. Een zone aan de oever van de rivier Rio Nunez werd geschikt bevonden. Hier kwam het vaartuig aan in de laatste dagen van februari 1848.

Luitenant-ter-zee Jospeh Van Haverbeke gaat aan land. Hij is de officiële gezant van de Belgische koning. Eenmaal aan land, stelt hij vast dat de plaatselijke stammen er in onmin leven met de Britten en de Fransen die in de buurt enkele handelsposten hebben. De gezant probeert om de situatie in het voordeel van de Belgen uit te buiten. Hij start onderhandelingen met koning Lamina van de Nalousstam. Deze onderhandelingen zullen uiteindelijk tot een verdrag leiden. Het verdrag sprak af dat de Afrikaanse koning zijn soevereiniteit afstond aan de Belgische koning. Hij zou exclusief handel drijven met de Belgen en zijn vlok ervan weerhouden om Belgische bezittingen te plunderen. De Belgische regering zou een jaarlijkse pacht betalen voor zijn land en zou hem beschermen tegen eventuele andere agressoren. Dat waren de voornaamste elementen die beschreven stonden in het verdrag en getekend werd op 4 maart 1848 aan boord van de Louise-Marie.

Meteen daarna keerde het Belgische oorlogsschip terug naar haar thuisbasis om het verdrag te laten goedkeuren door de regering. In het verdrag stond vermeld dat de Belgische staat een bepaalde periode had om te beslissen of ze het verdrag goed of af keurden. Na wat juridisch getouwtrek, keurde Leopold I uiteindelijk het verdrag goed door middel van een koninklijk besluit op 27 december 1848. Reeds de volgende dag vertrok de Louise-Marie opnieuw om de beslissing mede te delen aan het plaatselijke volk. Op 9 februari 1849 kwam het schip aan in de monding. Daar strandde het vaartuig op een riviereiland. Doch zorgde de vloed ervoor dat ze de volgende dag op de plaats van bestemming kwamen. De tweede expeditie had naast het nieuws brengen van de goedkeuring van het verdrag ook nog een tweede opdracht. Luitenant Van Haverbeke moest in opdracht van de minister van buitenlandse zaken polsen of ook de koning van de Landoema's te verleiden was

tot een akkoord.

De Landoema’s leefden iets verder landinwaarts in het gebied. Zij hadden reeks een akkoord gesloten met de Britten die in Boké een handelspost hadden gesticht. De Franse handelaars hadden ze verdreven en van hun bezittingen bestolen. De koning van de Landoema’s was de Belgische koning niet gunstig gezind (deze had pas zijn broer verdreven die de Europeanen wel gunstig gezind was). Van Haverbeke kreeg hem niet overtuigd om tot een akkoord te komen. Dit zorgde ervoor dat er zich in het gebied bepaalde spanningen begonnen op te bouwen. Enerzijds waren er de Fransen en de Belgen die misnoegd waren omdat ze geen aanspraak konden maken op het gebied, anderzijds waren er de Landoema’s die geen andere aanwezigheid dan de Engelse in hun gebied dulden. Deze laatsten voorzagen hen van vuurwapens en rum. Het bleek een gevaarlijke cocktail dat zou lijden tot een gewapend treffen.

Slag bij Boké

De inboorlingen bestalen de Fransen niet enkel van hun bezittingen. Ze werden ook ontvoerd, lastiggevallen en afgeperst. Toen deze handelaren vernamen dat er een Belgisch oorlogsschip in de buurt was, schreven ze een brief waarin ze de Belgische commandant verzochten om bijstand. De Louise Marie was immers het enige aanwezige oorlogsschip in de omgeving. Luitenant Van Haverbeke probeerde nog om Chef Mayoré te bedaren maar deze pogingen hadden geen resultaat. Op 27 februari 1849 arriveerden er uiteindelijk twee Franse korvetten in het gebied. Ze waren gestuurd met de bedoeling om de Franse handelaars in het gebied te beschermen. De Franse en Belgische commandant vonden elkaar al snel.

Na het afspringen van de onderhandelingen, werd er een militaire interventie overwogen. De Franse kapitein de la Tocnaye werd aangesteld als bevelhebber. Het doel van de landing was om de stad Boké te vernietigen. Er werd echter vastgesteld dat er omstandigheden waren die de operatie moeilijker maakte. Zo was de baai van Boké te ondiep voor de oorlogsschepen en woonden er in de stad twee Engelse zakenlui (waardoor ze de woede van Londen wel eens op de nek konden halen). Om het probleem van het ondiepe water te verhelpen, werd beroep gedaan op de aanwezige handelsvloot van de Belgische en Franse handelaars in het gebied. De vracht van de Belgische ‘Emma’ en de Franse ‘Dorade’ werd afgeladen en vervangen door de artillerie en mariniers van de Belgische en Franse marine. Toen dit proces was afgerond, werd er tot een aanval overgegaan.

Op 24 maart 1849 voeren de ‘Emma’ en ‘Dorade’ richting de kust van Boké. De landing werd ingeleid door middel van een artillerie barrage. De hut van Mayoré werd getroffen en brandde met als gevolg volledig uit. Het Afrikaanse stamhoofd vluchtte daarop het binnenland in. Zijn manschappen probeerden het Belgisch-Franse vuur te beantwoorden met vuurwapens, kanonnen en pijl en boog. Nadat zij het vuren staakten en het woud in trokken, gingen de mariniers aan land en

bestormden de heuvel waarop Boké lag. De vijandelijke kanonnen werd vernietigd en de stad in brand gestoken. De goederen van de Engelse handelaren Braithwaite en Martin werden geplunderd. Om drie uur in de namiddag gingen de mariniers daarop terug aan boord van hun schepen.

Geëscorteerd door de twee vrachtschepen, voer de Louise Marie daarop terug in de richting van de open zee. Doch werd ze daags nadien vanop de oever beschoten door de krijgers van Mayoré. Vanop het schip werd het vuur beantwoord. ’s Avonds staakten de krijgers de strijd om het ’s anderdaags te hervatten. Tijdens deze gevechtshandelingen, kwam de Louise-Marie vast te zitten op een zandbank. De Emma kon het Belgische marineschip echter terug vlot trekken voordat het schip een schietschijf werd.

Een direct gevolg van de gezamenlijke Frans-Belgische interventie was dat chef Mayoré werd afgezet door de vorige chef Tongo. Hij besloot om uit erkenning een verdrag te sluiten met de Belgische luitenant Van Haverbeke. Hierdoor kregen de Belgen toestemming om handelsposten te stichten op het gebied van de Landuma. Een machtsoverdracht ten voordele van België gebeurde er echter niet. Op 19 juni 1849 kwam de Belgische schoener uiteindelijk aan in haar thuishaven Antwerpen. Daar moest het schip evenwel in Doel in quarantaine aangezien er aan boord een Cholera epidemie was uitgebroken. Luitenant ter zee Van Haverbeke ontving als eerbetoon een eresabel, Leopoldsorde en een Franse Legion d’honneur. De operatie zelf werd door de politiek zoveel mogelijk in de doofpot gestoken. Dit omdat de Belgen en de Fransen een Engelse reactie vreesden. De Britse handelaren hadden hun fortuin immers in rook zien opgaan. Zij kregen hiervoor nooit een schadevergoeding.

Vanaf 1852 begon de handel in het gebied af te nemen. Voor de Belgen verschoof het accent van de Rio de Nunez naar gebieden die onder Portugese controle stonden. Het laatste Belgische handelsschip voer in 1857 de baai binnen waar ze de voornaamste contactpersoon Biciase (een staatsloze zakenman) niet meer aantroffen. Hij was omwille van problemen met geldschieters gevlucht. Deze schuldeisers brachten later de Franse marine op de hoogte van de oplopende schulden. De Fransen zagen hierin een opportuniteit om hun koloniale aanwezigheid te officieel te claimen en het landgoed van Biciase (dat hij door middel van een handelsverdrag met de plaatselijke bevolking verworven had voor zijn bedrijf) op te eisen. Eind maart 1857 voer daarop een sloep met 40 Franse mariniers de baai binnen waarbij ze op de linkeroever de zakenman vonden en hen dwongen om een overeenkomst te tekenen waarbij het gebied officieel onder de Franse vlag kwam te vallen. Dit was voor de Belgen aanleiding om het pachtverdrag afgesloten door Van Haverbeke op te zeggen. Dit gebeurde officieel op 23 april 1858.

1864: Belgische militaire interventie in Mexico

In 1857 trad de dochter van Leopold I, Charlotte Von Saksen Coburg in het huwelijk met de broer van de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger Maximiliaan. Deze kreeg in 1859 door de Mexicaanse conservatieven de keizerskroon aangeboden van het Midden-Amerikaanse land. De Oostenrijker weigerde deze echter. In 1863 probeerden de Mexicanen het opnieuw nadat ze in de waan waren dat ze de burgeroorlog gewonnen hadden. Deze keer stemde de echtgenoot van de Belgische prinses in met het voorstel en vertrok naar Amerika waar zij in 1864 toekwam.

De Mexicaanse opstand

Reeds in 1861 was er een burgeroorlog aan de gang in Mexico. De republieken voelde zich gesteund door de Verenigde Staten maar deze konden de republikeinen niet actief steunen aangezien ze zelf verwikkeld waren in een bloederige burgeroorlog. De conservatieven kregen steun van Europese staten waaronder Napoleon III van Frankrijk. Zij waren sinds de Mexicaanse onafhankelijkheid de grootste schuldeisers van het Midden-Amerikaanse land. In 1861 kwam de eerste gecombineerde Frans-Britse vloot aan in Mexico om de republikeinse regering onder druk te zetten om hun gemaakte schulden (sinds de onafhankelijkheid in 1821) af te betalen. Het ging om de tweede Franse interventie. Reeds in 1838 hadden ze een marine eskader naar Mexico gestuurd voor het opeisen van gemaakte schulden tijdens de zogenaamde ‘Gebakoorlog’.

De eerste Franse troepen werden op 5 mei 1862 verslagen in de slag om Puebla door de Mexicaanse troepen. De Fransen trokken zich daarop terug op Orizabla waar ze op hun beurt hun achtervolgers versloegen. Op 23 oktober slaagden de Fransen er in om mits versterkingen de havenstad Tampico in te nemen. Daarna zetten ze hun opmars voort richting Puebla om de stad te heroveren. Daar beginnen ze vanaf 16 maart 1862 de stad te belegeren. Op 17 mei 1862 geeft de stad zich over aan de Fransen. Op 31 mei 1862 vlucht daarop de regering van president Juarez in de richting van de noordelijke stad Chiuahua niet zover van de grens met de Verenigde Staten. Hier richt Juarez een regering in ballingschap op.

Op 7 juni 1862 bezetten de Fransen uiteindelijk de Mexicaanse hoofdstad Mexico-City. De pro Franse Mexicaanse generaal Almonte wordt de interim president. De voorlopige regering waar hij de leiding over heeft, zal op 3 oktober 1862 officieel de keizerskroon aanbieden aan Maximiliaan van Oostenrijk. Deze zal in eerste instantie twijfelen maar na druk van Napoleon III de troon toch aanvaarden. Zijn vrouw, Charlotte van België wordt de eerste Mexicaanse keizerin. In 1864 komt hij aan in Amerika waar hij plechtig tot Mexicaanse keizer werd gekroond. Ondertussen zetten Franse troepen in het noorden de oorlog voort tegen de

Mexicaanse regering in ballingschap van Juarez.

De vraag van Keizerin Charlotte

Leopold I heeft zijn dochter uitgehuwelijkt aan Oostenrijk-Hongarije in de hoop dat hij met een huwelijkspolitiek zijn eigen Belgische machtspositie kan versterken. Daarnaast is zoals is gebleken in Guatemala, Ethiopië en aan Rio de Nunez, actief op zoek naar een kolonie voor zijn eigen staat. Als zijn dochter keizerin wordt van Mexico, ziet hij dat dan ook als een ideale opportuniteit om zijn eigen invloedssfeer uit te breiden naar Midden Amerika in de vorm van een Belgische militaire eenheid die meevecht aan de kant van de Mexicaanse royalisten. Doch is hij door de Belgische grondwet sterk ingeperkt in zijn macht en is de Belgische regering niet zo te vinden voor een kolonisatiepoging. Daarnaast is bij de Belgische onafhankelijkheid door de Britten een strikte neutraliteit opgelegd. Als vorm van compromis en om te beantwoorden aan de vraag van de Mexicaanse keizer op hulp, rust het Belgische leger een vrijwilligerskorps uit bestaande uit ongeveer 1500 man.

Officieel heette het korps ‘Het Belgische expeditiekorps’ onder bevel van kolonel Vandersmissen. Het bestond uit een zogenaamde ‘keizerlijk bataljon’ dat diende als persoonlijke lijfwacht van Maximiliaan, aangevuld met een bataljon grenadiers en een bataljon ‘trailleurs’. De soldaten werden geworven onder de gewone bevolking, de officieren en onderofficieren uit de Belgische krijgsmacht. Ze werden verzameld in de kazerne van Oudenaerde van waaruit ze per schip via Antwerpen naar Mexico werden gebracht. Het eerste gedeelte van de eenheid vertrok op 16 oktober 1864. In de loop van de drie daarop volgende maanden, kwam de rest van de eenheid aan. Samen met de Oostenrijkse vrijwilligers, werden ze ondergebracht in de schoot van het Mexicaanse leger. In deze hoedanigheid werden de Belgische eenheid tot tweemaal toe ingezet in de strijd.

Wie zijn de Belgische vrijwilligers?

Het was de intentie van de Belgische regering om na de overwinning een stuk land van Mexico te koloniseren. De eerste pioniers hiervoor waren de leden van het legioen die zouden deelnemen aan de militaire operatie in Mexico. De propagandamachine achter de rekrutering zou net als bij de rekrutering voor Guatemala op volle toeren beginnen draaien om de missie voor te stellen als een paradijs op aarde. De schoonheid van Mexico werd in de verf gezet door het land te vergelijken met Toscane. Voor het vertrek naar dit ‘Amerikaans Toscane’ werd er aan de vrijwilligers zelfs een nieuw kostuum beloofd.

De vrijwilligers zouden daarnaast ook persoonlijke motieven hebben om deel te nemen aan het Mexicaanse avontuur. Zo waren er sommigen die uit waren op actie of wilden de wereld wel eens zien (het hedendaagse rugzaktoerisme bestond in die tijd nog niet). Anderen hadden dan weer juridische gronden om te vluchten. Er stond hen bijvoorbeeld een lastige echtscheiding of een veroordeling als kleine

crimineel te wachten als ze in hun moederland bleven. De militaire training die deze vrijwilligers kregen stelde niet veel voor. Doch zouden de meeste deelnemers dit niet als ernstig ervaren aangezien ze ook niet officieel deel uit maakte van het Belgische leger. Dat hield concreet in dat ze niet konden worden veroordeeld wegens desertie als ze in Mexico de plaat poetsten.

De manschappen van het korps waren afkomstig uit verschillende windrichtingen, gaande van Noord-Frankrijk tot Antwerpen. Ze werden verzameld in Oudenaarde waar ook 16 inwoners zich inschreven voor het Mexicaanse avontuur. Het Oost-Vlaamse provinciestadje was met andere woorden centraal genoeg gelegen voor deze eenheid te kazerneren én was nog om een andere reden een voor de hand liggende keuze. Om de waas van ‘neutraliteit’ te bewaren, vorderde de Belgische kazerne geen officiële kazerne van het Belgische leger. Ze vorderde liever de stadskazerne van Oudenaarde die was afgestoten door het Belgische leger op dat moment en daardoor leeg stond. Na de gevechten in Tacambaro werd er in 1867 een monument opgericht ter ere van de gesneuvelden. Ook in de garnizoensstad Leopoldsburg werd in 1867 een monument ingehuldigd ter ere van de het Belgische korps.

De eerste slag om Tacambaro

Op 3 april 1865 bezet een eenheid van ongeveer 250 Belgen de stad Tacambaro onder bevel van majoor Tydgat. Ze besluiten om het open terrein rondom de stad te verlaten en nemen hun intrek in de plaatselijke kerk. Deze bouwen ze om tot een bolwerk om vandaar uit de regio te beheersen. Op 11 april vallen de opstandelingen van generaal Regules hen aan. Deze Mexicaanse generaal beschikt over een grote overmacht van 3000 man. Vijf uur lang bestoken de Mecianen de Belgische stellingen. De Belgen proberen de aanvallen af te houden en te wachten op versterkingen. Doch komen deze niet opdagen en door de intensiteit van het Mexicaanse vuur vallen er veel slachtoffers.

Na het inleidende Mexicaanse bombardement, besluit Tydgat dat hij een uitval moet doen om de vijand zover mogelijk uit de buurt van de kerk te houden. Onder bevel van zijn adjunct, Chazal nemen hier tien soldaten aan deel. Chazal werd hierbij tot tweemaal toe getroffen. Ondanks zijn verwondingen blijft hij zijn mannen aanvoeren in de strijd. Een tweede uitval werd ondernomen om drie Belgische officieren te ontzetten die in een naburig huis logeerden. Een derde maal verlieten de Belgische soldaten hun stellingen om de Mexicanen af te houden maar ze moesten zich al snel weer terugtrekken. Onderluitenant Van den Busch werd hierbij zwaar gewond achtergelaten. De Mexicaanse opperbevelhebber geeft daarop het bevel om de Belgen hun stelling lam te schieten. Tydgat onderneemt opnieuw een uitval. Ze slagen er in om enkele kanonniers neer te schieten. Doch raakt Tydgat deze keer zelf zwaar gewond.

Ondertussen schoten de Mexicanen de kerk in lichterlaaie. Omdat het bouwwerk

kon instorten, trokken de Belgen zich terug naar de versterkte binnenplaats van het nabij gelegen klooster. Op het moment van de terugtrekking ondernemen de republikeinen een nieuwe aanval. Hierbij wordt Chazal neergestoken met een bajonet. Op aandringen van dokter Lejeune capituleert Tydgat uiteindelijk. De gewonden lopen immers op en de Belgische munitievoorraad begint te slinken. Terwijl de Belgische dokter gewonden van beide partijen verzorgd, werd hij standrechtelijk door het hoofd geschoten door een Mexicaanse officier.

Daarom geeft de Belgische eenheid zich diezelfde dag nog over aan de Mexicaanse generaal. Onder de Belgische doden vinden we hun opperbevelhebber majoor Tydgat en diens adjunct kapitein Ernest Chazal (de zoon van de Belgische minister van oorlog) terug. Zij sterven in de nadagen van de strijd aan het gevolg van hun verwondingen. Dit zijn maar twee van de acht officieren die op die dag het leven verliezen. De Belgen tellen, afhankelijk van de bronnen in totaal tussen de 30 en 100 doden (het monument in Oudenaerde vermeld 51 gesneuvelden voor de gehele campagne). De rest van de eenheid zal door de Mexicanen worden gevangen genomen. De Mexicanen tellen 12 doden en 37 gewonden. De Mexicaanse keizer is woedend om deze nederlaag. De Belgische opperbevelhebber Vandersmissen vond het onaanvaardbaar dat een onervaren detachement deze opdracht toevertrouwd kreeg. Hij berispte hiervoor zijn ondergeschikte, kolonel De Portier die het bevel gegeven had om Tacambaro te bezetten. Het effect op het Belgische moreel van deze nederlaag was aanzienlijk groot.

De nederlaag zal ook in Europa en meer bepaald in België zelf oproepen tot controverse. In de pers roept men op waarom de Belgische vrijwilligers zijn ingezet in een open gevecht? Hield hun opdracht niet enkel in om in te staan als lijfwacht van het keizerlijke paar? Daarnaast was het uitzenden van het Belgische legioen sowieso al een riskant gegeven voor de Belgen net omwille van hun strikte opgelegde neutraliteit (zie boven). In de pers riepen sommige stemmen op dat deze neutraliteit nu geschonden was. Waar men het wel over eens was in de pers, was de moed van de strijders zelf. Zij werden in bijna alle gedrukte media geprezen voor hun moed en zelfopoffering. De Tacambaro kwestie werd tot slot zelfs uitgevochten in het parlement. Hier vroeg de oppositie om zo snel mogelijk de lijst van gesneuvelden bekend te maken om achtergebleven families gerust te stellen. In oktober 1865 werd deze ook effectief gepubliceerd.

De tweede slag bij Tacambaro

Kolonel Vandersmissen trok begin juli 1865 aan het hoofd van een gecombineerde Belgisch-Mexicaanse eenheid terug naar Tacambaro. Hij wilde revanche voor de eerder geleden nederlaag. In de deel gemeente ‘La Loma’ nemen de beide partijen elkaar voor het eerste keer waar. De gevechten deinen verder uit naar het naburige dorp Morelia. Aldaar raken ze slaags met een Republikeinse eenheid onder bevel van generaal Artega. De verassing is echter compleet en de Belgen overrompelen de republikeinse stellingen. Ze maken een hele hoop wapens buit en

nemen 165 krijgsgevangen. Men hoopt om deze krijgsgevangen te kunnen ruilen met de eerdere gemaakte Belgische krijgsgevangen. Deze laatste groep werd immers in leven gelaten en bevind zich in een relatieve goede conditie aangezien de behandeling door hun overwinnaars correct verloopt.

De kansen keren

Eind 1865 slaagden na enkele nederlagen te hebben geïncasseerd de troepen van de president in ballingschap er in om de Fransen tot staan te brengen. Ondertussen was de Amerikaanse burgeroorlog gedaan en begonnen de Verenigde Staten zich te moeien met het conflict aan hun zuidergrens. Ook op het Europese vaste land kreeg Frankrijk kritiek van Pruisen. Zij zagen Frankrijk als een concurrerende grootmacht op het vasteland en de spitsvondige Bismarck probeerde alles uit de kast te halen om de imperialistische politiek van het Franse keizerrijk in te perken. Onder druk van deze gebundelde druk besloot Bonaparte om zijn expeditiekorps uit Mexico terug te trekken.

Ondertussen drong Napoleon III er bij Maximiliaan op aan om het land te ontvluchten. De Mexicaanse keizer weigerde dit echter. Op 13 november 1865 verlieten de laatste eenheden van de Franse expeditie macht het land. Op 6 december 1865 ontbonden de Oostenrijkse en Belgische eenheden zichzelf. De vrijwilligers namen dienst in het Mexicaanse leger. Doch zouden 3500 van de 4650 vrijwilligers deserteren. Ze ontvluchten uit angst voor represailles van de opstandelingen het land. Op 15 mei 1867 werd Maximiliaan gevangen genomen terwijl hij de belegering probeerde te ontvluchten waar zijn manschappen hun laatste bolwerk hadden. Een republikeinse krijgsraad veroordeelde hem tot de doodstraf. Deze werd uitgevoerd op 19 juni 1867.

Keizerin Charlotte verliet op 9 juli 1866 het land. Zes maanden later bevalt ze van een zoon die volgens verschillende mensen verdacht veel op de bevelhebber van het Belgische legioen, Alfred Van der Smissen gelijkt. Nog andere historici zouden later bewezen dat deze buitenechtelijke zoon niemand minder was dan Maxime Weygand de opperbevelhebber van de Franse troepen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hier is echter alsnog geen bewijs voor gevonden. Keizerin Charlotte wiens vader Leopold I is overleden, zal door haar broer Leopold II een paleis ter beschikking krijgen waar ze wegkwijnt en na verloop van tijd al haar geestelijke vermogens verliest. Ze overlijd in 1927. Alfred Vandersmissen keert in 1867 ook terug naar België. In zijn moederland zal hij zijn militaire carrière verder zetten. In 1895 zal hij onder verdachte omstandigheden overlijden. De officiële lezing van zijn dood was zelfmoord.

1876: Association Internationale

Africiane

Vanaf midden 19de eeuw, trekt het mysterie rond de bronnen van de Nijl de aandacht van de toenmalige 'High Society' van de moderne westerse wereld. De 'High Society' zal omwille van verschillende redenen interesse hebben in dit nog onbekende gebied. Wetenschappers leggen een wetenschappelijke interesse aan de basis van hun nieuwsgierigheid, industriëlen vertrekken vanuit commerciële belangen, staatshoofden vanuit het standpunt dat ze het prestige van hun natiestaat willen vergroten... Deze mensen huren dan weer militairen in die op zoek zijn naar roem en avontuur, journalisten die op zoek zijn naar sensatie, lagere adel die op zoek is naar ervaring en prestige... Kortom iedereen heeft zo zijn redenen om deze gebieden te verkennen.

Eén van deze staatshoofden die rond 1871 interesse toont in het grote gebied rond de evenaar is de Belgische koning Leopold II. Hij wil graag een kolonie om het prestige van zijn kleine landje naar het buitenland toe te vergroten. Toch krijgt hij vanaf het begin af te rekenen met problemen van allerlei aard.Zo heeft hij bijvoorbeeld de oppervlakte van zijn kleine landje niet mee. België is een jonge staat in Europa die is ontstaan bij de gratie van de Britten en de Fransen in 1830. Het heeft dus geen enkele zin om een groot gebied te claimen in naam van zijn eigen land aangezien deze grote mogendheden het landje een eeuwige neutraliteit hebben opgelegd en daarnaast zelf grote koloniale mogendheden zijn. Zij zouden met andere woorden een Belgisch koloniaal avontuur kunnen zien als concurrentie. Daarnaast loopt ook de Belgische staat niet warm voor een koloniaal avontuur. Koning Leopold II blijft echter broeden op een oplossing.

Ondertussen zijn de gebieden die we beschrijven als 'ontdekt' al lang bewoond. De sultan van Oman zal vanaf 1832 zijn hoofdstad vestigen op het eiland Zanzibar. Hij ziet zichzelf als soeverein over het hele gebied. De Arabische slavenhandelaren en hun karavanen zullen het gebied in zijn naam overheersen. Zij zullen met winst onder andere slaven en ivoor uit het gebied weg roven om het verkopen over de hele wereld. Het actiegebied besloeg de het oosten van de huidige Democratische Republiek Congo. Daarnaast valt het voormalige Duitse Oost-Afrikaanse rijk ook quasi volledig onder de sultan van Oman (vandaag gekend als Tanzania, Rwanda en Burundi). Naarmate de jaren vorderen zal de perceptie over slaven veranderen. De verschillende koloniale rijken schaffen één na één de slavernij officieel af. Doch zal het nog een lange tijd gedogen worden waardoor de praktijken van de Arabische handelaren kunnen blijven floreren in deze gebieden.

Leopold II zal de slavernij gebruiken als excuus om een internationale conferentie bijeen te roepen in Brussel. Die duurde van 12 tot 14 september 1876. Op deze conferentie op zijn eigen koninklijke paleis zullen 50 wetenschappers en ontdekkingsreizigers zich buigen over het 'probleem' slavernij dat zich stelt in Centraal-Afrika. Onder hen verschillende prominente wetenschappers en

ontdekkingsreizigers van die tijd. Onder voorzitterschap van de Rus, Semjonow-Tjan-Schanshi zal er naast het onderwerp slavernij ook worden gedebatteerd over het herstellen van de eendracht tussen de verschillende Afrikaanse stamhoofden en de ontsluiting van het massieve Congobekken. Deze debatten zullen niet leiden tot concrete besluiten. Het enige concrete dat voorkomt uit deze conferentie is de oprichting van de Association Internationale Africaine (AIA). Deze vereniging zou de ontwikkeling van Afrika Coördineren. De deelnemers op de conferentie verkozen Leopold II tot voorzitter van de association. Hij was er op dat moment in geslaagd om de heersende humanitaire en internationale dynamiek te gebruiken voor zijn internationale project.

De organisatie zelf bestond uit zijn beurt uit verschillende landencomités. Enkel het UK had een apart comité, het African Exploration Fund. Het comité van België binnen de AIA werd voorgezeten door Leopolds broer, Filips graaf van Vlaanderen. Hij werd bijgestaan door Auguste Labermont en door secretaris Jules Greindl. Ook onder andere: Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Spanje, Portugal, Zwitserland, Nederland, de VS en Frankrijk richtten hun eigen comité op onder de vleugels van de AIA. Het Franse comité zou later de expeditie van Stanley's concurrent, graaf de Brazza financieren. Het uitvoerende comité van de organisatie bestond uit vier mensen: Leopold II, de Brit Sir Henry Battle Ferere, de Duitsers Gustav Nachtgal en de Fransman Jean Louis Armand de Quatrefages de Bréau. Op 20-21 juni 1877 vond er een eerste vergadering plaats. Hier werd er beslist om een eerste expeditie te organiseren vanuit Zanzibar naar het Tanganiykameer.

Tussesn 1879 en 1884 organiseerde het Belgische comité (op eigen houtje) verschillende expedities tussen het Tanganiykameer en Zanzibar in Oost-Afrika. De bedoeling was om hier gebieden te claimen door middel van handelsposten op te richten. Deze expedities en handelsposten zouden echter tot niets leiden aangezien de conferentie van Berlijn in 1885 deze gebieden definitief aan Duitsland toewees. De gebieden die Stanley voor ogen had, beoogde wel het gewenste resultaat. Toch werkte Stanley niet in dienst van de AIA. Hij was in diezelfde periode in dienst genomen door het iets later opgerichte Comité d'études du Haut Congo. Zie volgende tab over dit studiecomité.

1878: Comité d'études du Haut Congo

Het comité d'études du haut Congo werd opgericht op 25 november 1878. Het had hetzelfde doel als het Belgische comité van de AIA, enkel was nu het verschil dat de Belgische koning Leopold in dit comité veel meer slagkracht had. Hij was immers de hoofdinvesteerder van het comité. Hij kreeg hierin wel wat hulp van verschillende Belgische en buitenlandse privé investeerders. Het officiële doel van het comité was om de weg te effenen voor verschillende privé investeerders naar het Congogebied. Zij zouden daar concessies kunnen bekomen voor privé

exploitatie van een bepaald gebied. Daarnaast zouden ze een commerciële route kunnen openen van de boven naar de benedenloop van de Congorivier. Maar eerst moesten er 'samenwerkingsverbanden' gesloten worden met plaatselijke stamhoofden. Dit moest de -organisatie een juridische basis geven voor de kolonisatie of aanwezigheid van/in het gebied.

Stanley werd gezien als de juiste man om deze 'samenwerkingsverbanden' af te sluiten met Afrikaanse stamhoofden. Hij had al eerder via het gebied gereisd om de bronnen van de Nijl te vinden. Nu zou hij aangeworven worden voor een periode van vijf jaar door het comité om deze 'verdragen' af te sluiten. Deze teksten die dikwijls waren opgesteld in talen die de Bantoesprekende bevolking niet begreep waren voor hen een lachertje. Zij waren nooit in contact gekomen met de westerse juridische structuren en hadden totaal niet door waar het over ging. Het gevolg was dan ook dat zij geen idee hadden wat de impact van de tekst was. Toch gaf dat naar de andere koloniserende staten die ook aanspraak probeerden, te maken op het gebied, enige vorm van legitimatie voor Leopold II en diens man op het terrein, Stanley. Zodat Stanley zijn werk vergemakkelijkt kon worden, bestelde het studiecomité op 15 februari 1879 drie stoomboten bij Cockerill. Deze drie schepen zouden echter niet lang varen in opdracht van het comité.

Doordat de Belgische koning samen met enkele privé investeerders zitting had in het comité, was internationale erkenning verkrijgen voor afgesloten verdragen moeilijker dan voor het AIA. Stanley had als het ware geen echte soeverein achter zich om verdragen af te sluiten met plaatselijke stamhoofden (Leopold II probeerde naar de buitenwereld toe niet op te treden als één van de hoofdinvesteerders). Daar buiten om werd hij geconfronteerd met zijn Franse concurrent De Brazza (die later Brazzaville zou stichten aan de overzijde van de Congostroom) en met de zogenaamde historische aanspraken van de Portugezen op het zuidelijker gelegen Kongobekken. Dit maakten dat de mensen van het comité logger waren in het verwerven van gebieden dat hun Franse en Portugese collega's. Daarom werd er besloten om verdragen op stellen in naam van een nieuwe organisatie namelijk Association Internationale Du Congo (AIC). Tot overmaat van ramp had het over kop gaan van de Nederlandse maatschappij die Stanley en zijn gevolg van Zanzibar naar het Kongobekken moest voeren, een financiële put gemaakt die het comité niet kon of wilde vullen. Omwille van deze redenen werd er besloten om het comité uiteindelijk op te heffen.

Via deze nieuwe organisatie die op 7 november 1879 het levenslicht zag, stelde Leopold II nieuwe fondsen ter beschikking voor de verdere verkenning van het Kongobekken. De AIC werd vanaf nu de werkgever van Stanley. Ook de anderen die tewerkgesteld werden op het terrein via dit comité, gingen op in de nieuwe organisatie. Leopold II liet samen met enkele getrouwen wel bewust het studiecomité van de deels ontbonden organisatie bestaan. Op deze manier kon hij buitenstaanders makkelijker misleiden over de ware toedracht van zijn bedoelingen in Midden Afrika. Het comité werd als het ware in plaats van een belangrijk

middelpunt gedegradeerd naar een klein puntje in het web van de koloniale maatschappijen van Leopold. De samenwerking tussen Stanley en het AIC zal uiteindelijk ophouden in 1884. Dan komt aan hun vijfjarige overeenkomst een einde.

1879: Association Internationale Du Congo

In 1879 werd in opdracht van Leopold II deze zogenaamde neutrale vereniging opgericht. Deze had als doel om controle te verwerven over het Congobekken. Ze hanteerden dezelfde methoden als beschreven bij het Comité d'études du haut Congo, namelijk het gebruiken van teksten om 'verdragen' af te sluiten met plaatselijke stamhoofden. Ze was ook verre van neutraal aangezien dat Leopold vertrouwelingen aanstelde aan het hoofd ervan (bijvoorbeeld de Oostenrijker Maximilien Strauch, de voorzitter van het comité). Na korte tijd werd in deze vereniging ook het Comté d'études du haut Congo opgenomen. Leopold gebruikte echter de naam van dit comité nog steeds om op deze manier verwarring te zaaien bij de internationale gemeenschap en eventuele tegenstanders. Ook al bestond er enkel nog een studiecomité van.

Het AIC had zelfs een eigen vlag (de vijfpuntige gele ster tegen een blauwe achtergrond) en werd gezien als een soevereine organisatie. Deze organisatie was voortdurend in een concurrentiestrijd verwikkeld met Frankrijk die via Graaf De Brazza ook een gedeelte van het Congobekken probeerde te koloniseren (vandaar de moderne staat Congo-Brazzaville). In 1884 werd deze concurrentiestrijd beslecht tussen het AIC en het landen comité van Frankrijk binnen het AIA. Frankrijk erkende toen de claim die het AIC had gemaakt over het Congobekken. Daarop erkende ook Portugal, het UK en Duitsland het AIC als wettelijke vertegenwoordiger voor het gebied. Deze laatsten zagen het uitgestrekte gebied liever overgaan in Belgische handen dan dat de Fransen hun al grote koloniale rijk nog verder konden uitbreiden. Op 25 februari 1885 erkende ook de internationale gemeenschap de claim van het AIC over het Congobekken en de daarbij horende vlag. Het betekende een internationale primeur dat een organisatie werd gezien als wettelijke soeverein over een land. Twee maanden daarvoor had het Belgische parlement ook al een wet goedgekeurd dat het voor de Belgische vorst mogelijk maakte om koning te zijn van twee staten.

Niet stond Leopold nu nog in de weg om ook in naam hoofd te worden van het gebied rond de Congorivier. Op 29 mei 1885 ging het Association Internationale Du Congo op in Kongo-Vrijstaat met aan het hoofd de Belgische koning, Leopold II. De aanstelling van de Belgische koning, zorgde er voor dat Leopold kon regeren als een absolute monarch. In tegenstelling tot België, was er geen parlement noch

regering die zijn werk controleerde. Er was enkel een administratie die uitvoerde wat de man met de lange grijze baard in Brussel besliste. Het systeem gaf veel macht aan de gouverneur-generaal van de Vrijstaat, zolang deze maar niet tegen de schenen van Leopold schopte.